

Sarina Bakić¹

Stanje i perspektive interkulturalnog dijaloga s aspekta medijske i informacijske pismenosti

Sažetak: Ovaj rad analizira stanje i perspektive interkulturalnog dijaloga u kontekstu medijske i informacijske pismenosti. Osim što autorica predstavlja neke od osnovnih elemenata koncepta interkulturalnog dijaloga, rad je fokusiran i na određene izazove koji opstruiraju interkulturalni dijalog, s posebnim akcentom na nove medije. U fokusu rada se pozicioniraju medijska i informacijska pismenost kojima se stvaraju kompetencije (znanje, vještine i stavovi) za razvijanje interkulturalnog dijaloga. U savremenim društvima u svijetu, medijska i informacijska pismenost predstavljaju važan dio šireg obrazovanja, koje imanentno utiče na jačanje interkulturalnog dijaloga u cijelom društvu i boljem razumijevanju i međusobnom poštivanju među različitim članovima zajednice. Ovo se najviše odnosi na djecu i mlade ljude, koji su među najbrojnijim korisnicima novih medija.

Ključne riječi: interkulturalni dijalog, kompetencije, novi mediji, medijska i informacijska pismenost.

¹ Doc. dr. Sarina Bakić, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Sarajevu; e-mail: sarina.bakic@fpn.unsa.ba

*Glupan nikada ne primjećuje
da sve ima dvije strane.*

Ernst Bloch

Uvod

Glavni fokus ovog rada jeste pokušaj definisanja koncepta interkulturalnog dijaloga s aspekta medijske i informacijske pismenosti, da se prodiskutuju i analiziraju dometi do kojih medijske i kulturne prakse, s naglaskom na nove medije, doprinose razvoju interkulturalnih kompetencija, njihove uloge u jačanju, ali i obezvređivanju interkulturalnih praksi kako aktera u obrazovanju tako i cjelokupne populacije, s akcentom na mlade ljude.

Interkulturalni dijalog predstavlja interakciju i komunikaciju s osobama iz različitih kultura. Takav dijalog (parafraziramo Stewarta Tubbsa) predstavlja komunikaciju između različitih kultura definisanih prema rasnim, etničkim, seksualnim ili socioekonomskim karakteristikama, ili u kombinaciji ovih razlika (Tubbs 2013: 51). Pojedinci koji pripadaju različitim kulturnim kontekstima moraju imati interakciju bez obzira na različito ili čak dijametralno suprotno kulturno porijeklo i iskustvo. Drugim riječima, ovdje nije akcenat na kulturnim razlikama pojedinaca i grupa, već u interakciji koja se odvija između različitih ljudi. Prema Elviju Piršlu, posjedovati kompetenciju interkulturalnog dijaloga znači prije svega biti kompetentan, odnosno imati sposobnost da se razumiju misli, stavovi i potrebe druge osobe, bez obzira slagali se mi ili ne s konkretnim načinom razmišljanja (Piršl 2007).

Imajući u vidu različite tranzicijske i globalizacijske procese, interkulturalni dijalog je neophodniji više nego ikada prije, naročito zbog sveprisutnosti novih medija i specifičnosti načina komunikacije i uticaja koji mediji danas imaju na sve ljude, naročito mlađu populaciju. Ovo se naročito odnosi na nove medije i digitalnu komunikaciju, koji su potpuno integrisani u naše svakodnevne postupke i djelovanja. Novi, digitalni svjetovi su se veoma izmijenili od vremena kada su nastali: pretvorili su se u prostore u kojima se odvija cjelokupni društveni život. Interkulturalne kompetencije postale su nezamjenjiv dio individualne i

društvene kulturne i medijske pismenosti, što je, nadalje, polučilo da mnoge međunarodne organizacije i obrazovne institucije posvećuju pažnju istraživanju i analizi ovih pitanja. U ovom kontekstu, društvena misao sve češće nameće pitanje kako to dolazi do gubitka ljudskih osjećanja na internetu, do nedostatka ljudske empatije, emotivne otupjelosti i enormnog povećanja surovosti i okrutnosti, preko eskalacije vrijeđanja, ismijavanja, ogovaranja, ponižavanja kako u javnom tako i u privatnom diskursu. S druge strane, novi mediji i uz njih medijska i informacijska pismenost mogu itekako, ako se usmjere na adekvatan način, pridonijeti interkulturnom dijalogu. Polazimo od teze da se na internetu, osim što se prevazilaze geografske granice, mogu prevazići i „barijere u glavama“. A to je sjajna šansa za interkulturni dijalog i velika mogućnost da ljudi, naročito mlada generacija, razviju razumijevanje i poštivanje Drugog i Drugačijeg.

Kratki osvrt na tri pristupa proučavanju kulture

Tokom veoma dugog perioda izučavanja kulture pa samim tim i interkulturnog dijaloga u različitim aspektima čovjekovog života, izdvojila su se tri generalna pristupa: pristup sa stanovišta društvenih nauka, interpretativni i kritički pristup. Ovaj pristup ističe i Stewart Tubbs kada razmatra i komunikaciju uopšte (Tubbs 2013).

U kontekstu interkulturnog dijaloga, metode i pretpostavke društvenog pristupa kulturi potiču iz sociologije i psihologije. Široko prihvaćena pretpostavka jeste da ponašanje svakog pojedinca možemo posmatrati, mjeriti i predviđati, te da deskriptivne a često i kvantitativne metode mogu biti objektivne, što nam uveliko pomaže u otkrivanju opštih i pojedinačnih obrazaca ljudskog ponašanja. Sa stanovišta sociologije, kultura utiče na komunikaciju. Iz okvira sociološke teorije, nadalje, u fokus možemo postaviti interpretativni pristup, kojim se naglašava subjektivno iskustvo pojedinca. U antropološkom i kulturno-antropološkom kontekstu istraživanja, koriste se lične opservacije i terenska istraživanja. Istraživači se mogu veoma dobro upoznati sa ljudima koje istražuju, nekad sakupljajući i analizirajući individualne narative koji opisuju proživljena iskustva određene kulture ili supkulture. Svaki problem se posmatra isključivo iz same kulture koja se proučava, pri čemu se pažnja obraća isključivo na razumijevanje određenog ponašanja, a ne predviđanja, za razliku od sociologije.

Dijalog odnosno interakcija sama po sebi se razumijeva kao nešto što stvara i održava kulturu. Ipak, za nas je u kontekstu interkulturalnog dijaloga, naročito s aspekta digitalne komunikacije i digitalnog okruženja uopšte, najvažniji kritički pristup. Kritički pristup se u svojoj osnovi bazira na mijenjanju stvarnosti proučavanjima moći u kulturama. Ovakav pristup akcentira važnost socijalnog, političkog, ekonomskog i istorijskog konteksta te se fokusira na društvene odnose umjesto na individualne. Prema kritičkom, marcuseovskom pristupu, sve interkulturalne odnose karakterišu odnosi moći. Krajnji cilj ne predstavlja razumijevanje ponašanja, već njegova promjena. Kritički pristup podrazumijeva analize tekstova, kulturnih artefakata, s velikim naglaskom na analizu medijskih sadržaja (internetski portali, narativi društvenih mreža, novine, televizija, filmovi i serije, materijali za odnose s javnošću, reklame itd.). Teoretičari kulturnih studija u prvom planu analiziraju filmove i televizijske serije s naglaskom na načine kako se predstavljaju različite manjine ili, naprimjer, kako jezik koji se govori na vijestima može doprinosti stvaranju novih oblika rasizma, ksenofobije, nacionalizma i sl. Kulturolog Nick Couldry smatra: „Ne možemo preterano da pojednostavljujemo kulturna iskustva drugih a da pri tom ne gledamo svoja. Kulturne studije, u tom smislu, zastupaju etiku recipročnosti, njihova praksa podrazumeva da obe strane ravnopravno slušaju i govore, što je neraskidivo povezano sa ozbiljnim razmatranjem složene prirode kultura“ (Couldry, u: Tubbs 2013: 407). U ovom pristupu nalazimo suštinu pristupa interkulturalnom dijalogu.

Primjena koncepta interkulturalnog dijaloga

Značaj interkulturalnog dijaloga u svim sferama globalnog društva, naročito u okvirima manjih zajednica, svakim danom postaje sve veći, jer različita kretanja populacije, kao i nove komunikacijske prakse, spajaju različite grupe ljudi sa različitim ponašanjima, stilovima života, vrijednostima i vjerovanjima. Digitalno okruženje nas doslovno dovodi u kontakt sa cijelim svijetom, ali za komunikaciju i dijalog sa drugim i drugačijim kulturama nije dovoljno imati tehnički kapacitet za primanje i slanje poruka. Dramatičan tehnološko-informacijski razvoj sredstava za komunikaciju prosto je na više načina nadmašio našu sposobnost djelotvorne i smislene komunikacije sa pojedincima i grupama čiji se način života, uvjerenja, stavovi, vrijednosti i očekivanja razlikuju od naših. Svakim danom smo svjedoci

da interakcija ljudi iz različitih kultura umjesto do međusobnog upoznavanja i uvažavanja dovodi do nesporazuma i konflikata.

Postoji mnogo načina na koje je moguće napraviti deskripciju procesa komunikacije, a nekoliko konkretnih principa se može primijeniti na interkulturalni dijalog. Fundamentalni princip predstavlja tzv. zajednički sistem kodova – verbalnih i neverbalnih, bez čijeg zajedničkog sistema, kako tvrde svi komunikolozi, komunikacija ne bi bila moguća. Postoje odstupanja i varijacije, ali malo zajedničkih elemenata sistema kodova u suštini podrazumijeva manju mogućnost komunikacije (Tubbs 2013: 415). Drugi princip, prema Tubbsovom mišljenju, jasno stavlja do znanja da razlike u uvjerenjima i ponašanju ljudi koji komuniciraju predstavljaju osnovu za različite pretpostavke od kojih polaze njihove reakcije. Naša uvjerenja, vrijednosti i stavovi utiču itekako na našu percepciju drugih ljudi, tako da pripadnici različitih kultura jedan identičan postupak, poruku ili misao često tumače na različite načine, što kao rezultat može predstavljati potpuno različito ponašanje i nemogućnost da se predvide reakcije druge osobe. Treći princip neophodan i važan za interkulturalni dijalog jeste nivo znanja i prihvatanja uvjerenja i ponašanja drugih. Ovaj princip ima dvije značajne komponente: probleme ne uzrokuje samo nedostatak znanja o razlikama već i nedovoljan nivo njihovog prihvatanja (Tubbs 2013: 415). Kao što je već naznačeno na početku, bez obzira na velik tehnološki progres, veću izloženost i kontakt sa ljudima iz različitih kultura, često se čini da se podjela među ljudima samo još više pojačava i da se njihovi odnosi itekako usložnjavaju.

Zbog velikog uticaja novih medija danas mnogi stručnjaci ukazuju na potrebu intenzivnog razvijanja medijske pismenosti, naročito kada su u pitanju mladi ljudi, koji su među najbrojnijim korisnicima novih medija, ali u isto vrijeme nemaju dovoljno kompetencija za kritičko procjenjivanje i analiziranje medijskih sadržaja s kojima se susreću. S tim u vezi, kompetencije možemo posmatrati kao kombinaciju znanja, vještina i stavova. Osim što kompetencije predstavljaju standardizirane oblike znanja i vještina, one uključuju i stepen razumijevanja, odgovornosti i etičkih vrijednosti. U talijanskom jeziku riječ *competenza* znači mjerodavnost, nadležnost, sposobnost za suđenje (Klajn 1996). Kompetencije kao sposobnosti uključuju i stepen vlastitog rasuđivanja i odgovornog odnosa prema društvenom i radnom okruženju. Kompetencije se razvijaju i nadograđuju, one uključuju teorijsko znanje i razumijevanje, praktičnu primjenu znanja o

tome kako djelovati, te znanje o tome kako biti i živjeti s drugima u društvenom kontekstu. Kako je učenje dinamičan proces, kompetencije koje se stiču predstavljaju sposobnosti u nastajanju i razvijanju (Liessmann 2008).

Saspekta promišljanjima o mladim ljudima i razvoju njihovih kompetencija, ne smiju se zanemariti različiti elementi njihove snažne psihološke podložnosti različitim uticajima i njihove potrebe za identifikacijom i pripadanjem. Današnje globalno multikulturno društvo nameće i obrazovnim institucijama nove zadatke i redefiniše ulogu nastavnika i bibliotekara u kontekstu osposobljavanja učenika i učenica za izgradnju i afirmativno održavanje međuljudskih odnosa, nenasilno rješavanje konflikata, poštovanje slobode drugih i zajedničkog skladnog života svih. Kulturnu raznolikost svake zemlje, grada, zajednice i škole potrebno je isključivo posmatrati kao bogat i raznovrsan izvor znanja o drugim kulturama, uspostavljanje interkulturnog dijaloga i borbe protiv iracionalnih pretpostavki, stereotipizacije i stavova modeliranih predrasudama različitih vrsta. Kada je u pitanju Bosna i Hercegovina, mnogi problemi u sektoru obrazovanja još nisu adekvatno riješeni, što jasno potvrđuje mišljenja da se bosanskohercegovačko društvo još nije „snašlo“ u kreiranju uslova za ozbiljniji i signifikantniji razvoj medijske pismenosti: „Nakon završetka rata i uspostave novog ustrojstva države, Bosna i Hercegovina se susrela sa brojnim problemima u oblasti obrazovanja, a koji su za moderne evropske države nezamislivi, počevši od velikog broja različitih i neusklađenih nastavnih planova i programa, preko u određenim regijama prisutne segregacije djece u školama po nacionalnoj osnovi (po principu ‘dvije škole pod jednim krovom’), a koja do današnjeg dana nije iskorijenjena), do udžbenika iz nacionalne grupe predmeta (jezik, historija, geografija, priroda i društvo), koji su sadržavali elemente nacionalne netrpeljivosti i predrasude prema drugim etničkim skupinama, nedostatka inkluzije djece s poteškoćama u učenju u redovne škole, itd.“ (Turčilo 2015: 8). Drugim riječima, u ovakvoj atmosferi višegodišnjeg sistematskog urušavanja sistema obrazovanja u Bosni i Hercegovini u cjelini, prvenstveno s aspekta uticaja politike, i miješanje politike u ovaj najvažniji društveni segment, gledajući dugoročno, ovakva kriza jeste i najopasniji dio sveopšte krize bosanskohercegovačkog društva, što nosi nesagledive posljedice.

U savremenim društvima u svijetu, medijsko obrazovanje predstavlja dio opšteg obrazovanja, koje implicitno utiče na jačanje interkulturnog dijaloga u društvu i bolje razumijevanje i poštivanje među različitim članovima društva.

Medijski nepismeni i medijski neobrazovani jesu svi oni koji su bez odbrane kritičke svijesti izloženi medijskom uticaju. Zato, medijsko obrazovanje, odnosno obrazovanje za medije (razumijevanje prirode medija, funkcije medija, vlasničke strukture medija i sposobnost za analize medijskih sadržaja), i obrazovanje uz pomoć medija (potenciranje obrazovne funkcije medija, naročito u pogledu javnih servisa) postaje neizostavan dio opšteg obrazovanja u savremenim i demokratskim društvima. U kontekstu bosanskohercegovačkog društva, a prema riječima autorice Turčilo, za početak bi bilo značajno da se na pravilan način shvati moderni koncept medijske pismenosti i medijskog obrazovanja, pri kojem se mediji shvataju u najširem smislu tog pojma (Turčilo 2015: 17). Ovaj pristup podrazumijeva, između ostalog, moći pristupiti informacijama, biti osposobljen da se analiziraju, kritički posmatraju i vrednuju informacije i medijski sadržaji te razumjeti ulogu i uticaj medija i medijskih sadržaja na društvo, pojedince i grupe.

Bitan dio interkulturalnog dijaloga, kako je naglašeno, jeste postojanje dobre osnove medijske i informacijske pismenosti a u njegovom ostvarenju značajnu ulogu imaju mreže. One mogu omogućiti upoznavanja i primjenu različitih pristupa problematiki koja je svima zajednička. Pojam medijske pismenosti se odnosi također i na uspostavljanje adekvatne interakcije i komunikacije putem medija s osobama koje pripadaju različitim kulturama i njihovog međusobnog usvajanja tzv. interkulturalnih stavova, razmišljanja, znanja, vještina i djelovanja. Valjanost poznavanja različitih kultura kao značajnog vida informisanja i prenosa misli, stavova, znanja, ideja, vrijednosti, emocija i događaja omogućit će ne samo poboljšanje medijske pismenosti i interkulturalne komunikacije već efikasno uključivanje svakog pojedinca u život i rad uopšte, jačajući njihovu građansku odgovornost. Jasno je da ovakav kritički pristup treba prije svega započeti od detekcije problema u svakom pojedinačnom društvu, koji se javljaju u relacijama između pojedinaca i grupa različitih kulturalnih okvira. U takvim relacijama potrebno je imati što afirmativniji pristup jer međukulturalna interakcija nije samo „slučajno miješanje“ kultura niti se jedno mišljenje zamjenjuje drugim već je u pitanju dijaloško upoređivanje mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru, pa čak i virtualnom. Ovakav vid dijaloga, pokrenut adekvatnom razvijenošću medijske i informacijske pismenosti potiče na razmišljanje o razlikama i sličnostima, o borbi protiv predrasuda i stereotipa pa sve do jednakih mogućnosti za obrazovanje i zapošljavanje.

Nadalje, ovdje je važno naglasiti da postoji razlika između informacijske i informatičke pismenosti i da je informacijska pismenost danas također od izuzetne važnosti jer predstavlja osnovnu vještinu za pronalaženje informacija potrebnih za rješavanje nekog problema, te za znanje uopšte (Špiranec i Banek 2008: 2). Kada se govori o informacijskoj pismenosti, u fokus se postavlja adekvatna i provjerena informacija, te kritičko mišljenje kako bi se preradila određena informacija, pozicionirala u određen sistem vrijednosti i samim tim prepoznala kao važna i potrebna. Autorice navode kako se ulaskom tehnologije u razrede i domove te stasanjem tzv. *Google generacije*, koja tehnologiju doživljava kao autentični način života, širi opše mišljenje o iznimnoj lakoći kojom se ta generacija koristi tehnologijom, te zabluda da im je znanje na „pladnju“. Upravo ta mogućnost velikog izbora dostupnih informacija može izazvati nesigurnost i nesnalženje pojedinaca, čemu se može suprotstaviti upravo obrazovanjem odnosno osposobljavanjem da samostalno oblikuju svoje potrebe, da poznaju načine pronalaženja relevantnih izvora informacija kojima će te potrebe moći zadovoljiti, te kako će vrednovati i koristiti ono što im je zaista dostupno i potrebno (Špiranec i Banek 2008: 13). U kontekstu razvijanja interkulturnog dijaloga, informacijska pismenost ne predstavlja koncept memorisanja informacija već pruža vještine koje omogućavaju svakom pojedincu, naročito mladim ljudima da proširuju svoje znanje i vidike o drugačijim kulturama, da ne primaju svaku informaciju „zdravo za gotovo“. Informacijska pismenost zajedno sa razvijenim kritičkim mišljenjem utiče na socijalizaciju, razvijanje osjećaja i vještina za timski rad, uvažavanje različitih mišljenja i pristupa, poštivanje Drugih i Drugačijih, razvijanje neophodnih komunikacijskih vještina, pismenog izražavanja, ali i osnovnih znanja iz različitih područja znanja.

Neki od izazova novih medija u kontekstu interkulturnog dijaloga

Ako se predstavljamo na internetu, podrazumijeva se da je uvijek vidljiv, tačno određeni dio našeg društvenog identiteta – odakle dolazimo. Već na osnovu jezika, načina izražavanja ili stavova vidljiva je naša kulturna pozadina. U isto vrijeme, nezamislivom brzinom se približavamo drugim ljudima iz drugačijih kulturnih okruženja. Ljudima je moguće da konstantno budu virtuelno prisutni i da preko

interneta dolaze u kontakte sa drugim kulturama i problemima koji ih tangiraju ili da jednostavno razgovaraju s njima, a da pri tome nemaju lične kontakte *tete-a-tete*. Naime, danas se svako može nalaziti i nalazi se u multipliciranim kulturnim prostorima. Kao prvo, kanon vrijednosti naše kulture utiče na svijet u kojem smo rođeni i u kojem realno živimo. Drugo, u *cyber* prostoru „surfamo“ i među pojedincima i grupama iz potpuno različitih životnih i kulturnih prostora. Pored naših *off line* kultura, sve više nas obilježava i naše korištenje novih medija. No kako su već u realnom prostoru izrazito prisutni stereotipi i predrasude, različiti tipovi nasilnog ponašanja i surovosti i nerazumijevanja prema drugima, ove negativne društvene pojave su još više izražene na internetu, rezultirajući u eklatantne primjere govora mržnje.

Jedno je nedvojbeno, a to je da se ljudi nigdje drugdje ne mogu osloboditi svog „pravog“ identiteta i uvući u tuđe, kao što je to na internetu. Ako govorimo o pojavama kao što je *cyber* kriminal (kriminal na internetu), *shitstorm* (digitalne huškačke kampanje i talasi ogorčenja), *flaming* (agresivni polemički komentari), *bashing* (javno psovanje, vrijeđanje i napadi), digitalno šikaniranje ili *cyber mobing* (malteretiranje preko digitalnih medija) te *stalking* (digitalno praćenje, uhođenje i proganjanje) (Katzer 2019: 89), čini se da oni na internetu poprimaju razmjere prave katastrofe, koja daleko prevazilazi moć naše racionalizacije u svakodnevnom životu. Virtuelne i masovne hajke i kampanje mržnje protiv Drugih i Drugaćijih, ciljno nanošenje štete ili upropaštavanja života pojedinaca ili grupa predstavljaju oblike ponašanja koje u svojim digitalnim aspektima još donedavno nismo poznavali te nerijetko po žrtve imaju i teže posljedice nego, recimo, vrijeđanja i šikaniranja u stvarnom životu.

Sociologija i psihologija vrlo jasno ukazuju da pripadnost nekoj grupi, u našem kontekstu i nekoj određenoj ideji pa i ideologiji, može itekako izmijeniti ponašanje pojedinca i da uveliko utiče na to da pojedinac „izgubi kompas“. Zato uticaj grupe može biti takav da pojedinac čini stvari koje inače nikada ne bi radio. Ovim fenomenom se bavio Gustave Le Bon još u devetnaestom vijeku te je i danas njegovo djelo *Psihologija gomile* aktuelno i referentno, naročito kada se govori o društvenim mrežama i porastu rasizma, ksenofobije, seksizma i ostalih vidova isključivosti, ekstremističkih ideologija i retrogradnih društvenih pojava.

U ovom kontekstu važno je naglasiti da ono što nas navodi da se ponašamo primitivno i surovo jeste prije svega gubitak sopstvene odgovornosti za svoje

ponašanje. Naš karakter, vrijednosti i stavovi unutar grupe se povlače, a njihovo mjesto zauzimaju norme grupe (Katzer 2019: 111). Na ovaj način kreirani grupni ili kolektivni um, naročito na internetu, izaziva iluziju da dijelimo neku zajedničku ideju ili dogmu pa se tako predajemo prividnom zajedništvu. Ovakvo dejstvo se u psihologiji naziva deindividualizacijom te se pojam koristi i za analizu *cyber* kulture. Kreiranje grupnog, društvenog mentaliteta i povlačenje individualnih struktura ličnosti u drugi plan mogu dovesti do toga da se vrijednosti koje smo u ranijoj socijalizaciji usvojili minimiziraju, pa čak i kompletno izbrišu.

S aspekta novih medija, važno je naglasiti da je proces deindividualizacije podstaknut prije svega faktorom anonimnosti. Ovakvo stanje djelovanja, koje doživljavamo kao anonimno, prisutno je upravo u *cyber* prostoru zbog odsustva kontakta *tete-a-tete*. Na mreži se pridružujemo gomili jer nismo prepoznatljivi niti su razlike u statusu vidljive tako da se sve ono što nas u realnom svakodnevnom životu tjera na suzdržljivost prema svojim pretpostavkama na mreži gubi. Važan segment izučavanju ovih pitanja predstavlja činjenica da se sada na internetu stvaraju i društvene norme i vrijednosti, odnosno da se neke iznova uobličavaju i šire. Određene društvene norme i vrijednosti se i preuzimaju, naprimjer one koje nastaju u određenom grupnom kontekstu, recimo na nekoj *facebook*-grupi, čak i ako su te norme i jezik prepuni prostačkih i uvredljivih izraza, rasizma, antisemitizma, islamofobije, ksenofobije, mizoginije itd. Te norme, nadalje, s gledišta članova ovih grupa postaju društvene norme koje imaju opšte važenje – i izvan te *facebook*-grupe. Sociološko istraživanje konformizma nas podsjeća da smo pod određenim okolnostima i situacijama spremni ponašati se homogeno s grupom i prihvatiti njene norme i pravila ponašanja. Pritom se kršenje pravnih normi, ljudskih prava više ne opaža kao takvo, npr. vandalizam i različiti oblici nasilja koja krše pravo i zakon, a i osnovne moralne i etičke principe, već ih grupa prihvata kao sredstvo za provođenje svojih ciljeva (Katzer 2019: 115). Za primjer možemo uzeti različite radikalne desničarske platforme koje šire stavove nedvosmisleno protiv elementarnih civilizacijskih vrijednosti i interkulturnog dijaloga, ali koje njihovi članovi, oni koji im se dive, ili su voljni da im se priključe, prihvataju bez ikakvog kritičkog promišljanja, preispitivanja i oklijevanja. Upravo različite radikalne grupe koriste internet kako bi svoju ideologiju, poglede na svijet i stavove prikazale realno, ubjedljivo i demagoški te na taj način privukle pojedince, naročito dezorijentisane mlade ljude.

Međutim, deindividualizacija ne znači da pojedinci ili grupe pokazuju samo zlonamjerno, puno predrasuda i mržnje ponašanje. Određenu ulogu, naime, a potrebno je afirmisati ovu tezu, igra i to koje vrijednosti važe u grupi na internetu. Dakle, koji odnosno kakav identitet pojedinac ili grupa prihvataju ili žele da prihvate. Nova istraživanja, naročito u skandinavskim zemljama² potvrđuju da proces deindividualizacije ne podstiče samo negativno ponašanje već i pozitivno djelovanje, pružanje podrške i pomoći ugroženim pojedincima i grupama. Dakle, „nove grupe“ novih medija mogu nas podsjetiti i na opštedruštvene civilizacijske vrijednosti i moralne i etičke norme ponašanja. U svom članku *Digital Altruism: Using Social Media to Support Well-being*, Dana Klisanin³ ističe šest virtualnih osobina koje su temeljene na opštim psihološkim karakteristikama ličnosti a trebaju se razvijati i u okvirima medijskog obrazovanja i pismenosti:

- Mudrost i znanje: kreativnost i ljubav prema znanju i čitanju;
- Hrabrost: integritet, postojanost;
- Pravda: pozivanje na prava Drugih i Drugačijih, zalaganje za slabije i ranjive pojedince i grupe;
- Umjerenost: opraštanje, razumijevanje, poštivanje;
- Medijski sadržaji koji ukazuju na značaj nade, mira, estetike i humora (Klisanin 2012: 1).

S tim u vezi, još 1996. godine, Douglas Schuler u svojoj knjizi *New Community Networks* naglašava važnost mreža za njihovu ulogu u jačanju demokratije i demokratskih procesa, ljudskih prava i ljudske solidarnosti i altruizma akcentirajući značaj lokalne zajednice. U ovom kontekstu, poznata je njegova teza o potrebi za „novim zajednicama“ koje će se na još efikasniji način putem interneta bolje suočavati sa svim izazovima koje jedna zajednica ima, okupljajući pojedince koji imaju zajedničke ideje, ciljeve i interese. Ovaj pristup se koristi za jačanje interkulturnog dijaloga u obrazovnim institucijama gdje se mladi ljudi, sa nastavnicima i bibliotekarima kao medijatorima ovih aktivnosti, organizuju u mreže i različitim sadržajima promoviraju ideje i koncept interkulturnog dijaloga. I ovo je jedan od načina kako mladi ljudi mogu razvijati svoju interkulturnu osjetljivost, uticati na ostale, razvijati interkulturni identitet i

² Mnoga istraživanja se mogu pogledati u časopisu *Media Psychology Review The Intersection of Psychology, Technology & Mediated Communication* na www.mpr.org. [pristupljeno: 12. 9. 2019].

³ Vidjeti više na: www.mpr.org. [pristupljeno: 11. 9. 2019].

interkulturnu komunikaciju i na ovaj način biti spremniji na susret sa stvarnošću i problemima savremenog društva. Na ovaj način se pospješuje i inkluzivna obrazovna i kulturna politika koja ide u prilog razvoju interkulturnog dijaloga i pospješuje borbu protiv različitih predrasuda i stereotipa. Uspostavljanje i razvijanje medijske i informacijske pismenosti kada je u pitanju prevazilaženje predrasuda i stereotipa u svakom multikulturnom društvu predstavlja jednu od najvažnijih kompetencija za budućnost i najvažnija je dimenzija komunikacijske sposobnosti kao jednog od elemenata životnih kompetencija uopšte. U ovom kontekstu, važno je naglasiti da značaj medijske i informacijske pismenosti s aspekta interkulturnog dijaloga omogućava da ljudi uče o svijetu oko sebe, o ljudima oko sebe, grade osjećaj društvenog zajedništva, njeguju pravo na različitosti te uvide i važnost cjeloživotnog učenja.

Zaključak

Današnje vrijeme više nego ikada iziskuje interkulturene komunikacijske kompetencije, utemeljene na razvijenom stupnju medijske i informacijske pismenosti, uzimajući u obzir kontekst ogromnog značaja novih medija i njihovog uticaja na svakodnevni život svakog pojedinca. Međutim, bez obzira na brzu modernizaciju i tehnologizaciju, kultura se sporo mijenja. Kulturne razlike će i dalje u budućnosti ostati ključni faktor u uzajamnoj interakciji među ljudima a politički i društveni trendovi današnjice nam govore da je perspektiva međuljudskih odnosa još uvijek obilježena snažnim predrasudama i stereotipima.

Interkulturni dijalog je izvorno kako akcija tako i proces, koji samo u interakciji, susretu i komunikaciji s drugima pokazuje svoju pretpostavku o humanističkoj poveznici svih ljudi. Interkulturni dijalog gradi filozofiju preplitanja i uvažavanja, podrazumijeva socijalno-etičku zaštitu svih manjina i kontakt sa nedovoljno poznatim, pa čak i apsolutno nepoznatim. Navedeno može pretpostavljati važne smjernice za bolju i smisleniju perspektivu interkulturnog dijaloga potencirajući značaj razvijanja i jačanja medijske i informacijske pismenosti koja će biti zastupljena u nastavnim planovima i programima svih obrazovnih institucija, preko formalnog ali i neformalnog obrazovanja.

Medijska i informacijska pismenost je temelj društvenog senzibiliteta na koji svakako treba dograđivati i druga znanja, ali i društvenu praksu koja

demokratiju čini onim što ona suštinski jeste. Razumijevanje medijskog „poretka i dinamike“ ključna je sposobnost u raznim poljima društvene djelatnosti i tiče se ne samo medijskih profesionalaca nego i medijskih korisnika. Istraživanje društvenog karaktera medijske sfere mora biti usmjereno kako na ekonomsko, političko i ideološko tako i na socijalno područje, odnosno na oblasti poput ljudskih prava i sloboda, prava manjinskih grupa i pokreta, prava na različitost i jačanje interkulture komunikacije.

Nova medijska tehnologija je još više istaknula značaj medijskog obrazovanja, istovremeno ga usmjeravajući velikim dijelom samo na informatizaciju i kompjuterizaciju kao dio medijske i informacijske pismenosti, kojima su, posebno mladi, ljudi izuzetno dobro ovladali. Međutim, komunikativna pripremljenost ljudi danas za interpretaciju medijskih sadržaja koja bi se odnosila i na razumijevanje principa i konteksta djelovanja medija, razumijevanje i procjenjivanje medijski posredovanih poruka, kao i na omogućavanje nadzora korisnika nad medijima i medijskim sadržajima, pa tako i na njihovu sposobnost da prepoznaju stereotipe i predrasude sa svim njihovim karakteristikama, uglavnom je „neovladana“.

Bilo bi dobro kada bismo mogli nekako ljudima pokloniti interkulturni dijalog ili kada bi ga oni mogli *downloadovati* preko interneta. Međutim, interkulturni dijalog podrazumijeva ozbiljan lični trud i rad pa kao svako učenje i iskustveni proces podrazumijeva fizički i emocionalni napor. Ipak, zrela samouvjerenost, svijest o ličnoj odgovornosti, kritičko preispitivanje, samoaktualizacija, širina pogleda i duha, kao neki od rezultata i dobrobiti medijske i informacijske pismenosti, jesu vrijedni promišljanja i zajedničkog truda cjelokupnog društva.

Position and Perspectives of Intercultural Dialogue from the Aspect of Media and Information Literacy

Abstract: This paper analyses position and perspectives of intercultural dialogue in the context of media and information literacy. Besides author's presentation of several basic elements regarding intercultural dialogue concept, the article also points out significant obstructions regarding intercultural dialogue emphasising new media. In the focus of this article are media and informational literacy, which contribute to the creation of competencies (knowledge, skills and views) for developing an intercultural dialogue. In modern societies across the world, media and information literacy are an important part of wider education, which immanently strengthens intercultural dialogue within the entire society, as well as better understanding and mutual respect among different members of community. This is mostly referred to children and young people that are among the most numerous users of new media.

Key words: intercultural dialogue, competencies, new media, media and informational literacy.

Literatura

- Katzer, C. 2019. *Sajber psihologija*. Beograd: Laguna.
- Klajn, I. 1996. *Italijansko-srpski rečnik*. Beograd: Nolit.
- Klisanin, D. 2012. Digital Altruism: Using Social Media to Support Well-being. *Media Psychology Review: The Intersection of Psychology*, [online]. 3 (1). Dostupno na: www.mpr.org. [11. 9. 2019.]
- Liessmann, K. P. 2008. *Teorija neobrazovanosti: zablude društva znanja*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Piršl, E. 2007. Interkulturalna osjetljivost kao dio pedagoške kompetencije. U: Previšić, V. i dr., ur. *Pedagogija prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, str. 275-291.
- Schuler, D. 1996. *New Community Networks*. New York: ACM Press.
- Špiranec, S., Banek, Z. 2008. *Informacijska pismenost: teorijski okvir i polazišta*. Zagreb: Zavod za informacijske studije.

- Tubbs, S. 2013. *Komunikacija. Principi i konteksti*. Beograd: Clio.
- Turčilo, L., Tajić, L. 2015. Bosna i Hercegovina: Nepostojanje strategije kompenzirano individualnim naporima u razvijanju medijske pismenosti. U: Car, V., Turčilo, L., Matović, M., ur. *Medijska pismenost – preduvjet za odgovorne medije*. Zbornik radova = 5. regionalna znanstvena konferencija: Vjerodostojnost medija. Sarajevo: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, str. 7-17.